

Népi tudás a parlagokról Székelyföldön ¹

Varga Anna

Szováta-Udvarhelyi dombság szántóföldjeinek tájtörténete

Az I. katonai térképen jól látható, hogy a Székelyföld ezen részén szinte csak a folyók és patakok völgyében volt földművelés, a többi helyen erdők terültek el. A szántók, szénatermő helyek, falvak mind irtás útján jöttek létre.

A falvak közvetlen környékében lévő határt, három részre osztották: 1. az őszebúzát; 2. a tavaszi veteményét: tengeri, árpa, zab vetettek ; 3. a fekete ugar, amit leginkább juhval, de szarvasmarhával és disznóval is legeltettek, az állatok trágyáztak és a bent maradt gyökereket, burjánokat tisztították ki, készítették elő a gabonának a termőföldet.

A falu szántóföldje közös tulajdonban volt, melyet falvanként eltérő időközként, legtöbbször nyílhúzással osztottak újra. A falutörvények szabályozták az egységes határhasználatot (*Imreh István: A rendtartó székely falu, 1973*). Az osztáskor megkapott keskeny parcellák egységes és rendtartás szerinti megmunkálása nem csak a legeltetés rendszere (az ugar fontos helyszíne volt az évi-legeltetési körnek) miatt volt, hanem azért is, mert a földeknek akkora értéke volt, hogy igyekeztek minél kevesebb dűlőutat átvezetni rajta, amiből pedig az következik, hogy a messzebb eső földekről csak akkor tudtak betakarítani a terményt vagy a szénát, ha már az odavivő földek fölszabadultak.

A szántóföldek nagy része a faluközösség tulajdonából az arányosításkor (1871) került ki, de a közös és hagyományos használat egészen az 1950-es évekig megmaradt.

Az 1950-60-as években a kollektív megszüntette az ugaroltatás rendszerét és egyszerre próbálta egyféle módon használni a területeket, így az egyébként is gyengébbnek számító földek igen gyorsan kimerültek és hamar rájöttek, hogy nem érdemes tovább így művelni. Fokozatosan hagyták föl a földeket és alakultak át, ma különböző korú parlagokat találhatunk a határban, melyek nagyon szépen regenerálódtak, köszönve a folyamatos kaszálásnak és tisztításnak. A kaszálóra alakítást az is ösztönözte, hogy a kommunista időben Romániának kiemelt feladata volt a tejtermelés és az ehhez szükséges szénamennyiséget az egykori szántókon kialakult kaszálókról tudták begyűjteni. Az elmúlt évtized legnagyobb változása a kaszálók használatában a gépi kaszálásra való átállás. A csökkentő állatállomány miatt a géppel nem kaszálható területeket folyamatosan hagyják fel.

Parlagokról...

¹ Megjelent a következő kiadványban: Bartha S., Molnár Zs. (szerk.) (2008): A XI. MÉTA-TÚRA túravezető füzet. Kézirat, MTA ÖBKI, Vácrátót.

A hagyományos önellátó falusi ember számára a parlagon, műveletlenül (szántás, vetés, kaszálás, gyomlálás elmaradása) hagyott földet szégyenként, az elmagányosodás jeleként élte meg. Az önellátáshoz szükség volt a rendelkezésre álló terület teljes használatára. Ennek okából igyekeztek mindig minden művelés alá vont területet a hagyományos rend szerint használni. A tájak jártak és használtak voltak, nagyobb kiterjedésű egykori felhagyott területekre a ma élő lakosság nem emlékszik az államosítás (tsz, kollektív) előtti időkből.

Interjú Szentpáli Géza (szül:1946, Homoródkarácsonyfalva, Hargita megye) homoródkarácsonyfalvi lakossal (Kis-Homoród mente) ugaroltatásról és a parlagok regenerációjáról:

„Volt valamikor.. a kollektív időszak előtti időszakban olyan részek voltak, a határt hármás forgóra hajtották. A hármás forgó azt jelentette, hogy egy évben egy terület ugar lett. Tehát pihentették a földet, a pihentetés alatt az állatokat ráhelyezték. Teheneket is hajtottak rá, juhokat is hajtottak reá. De nem ugyanazon a legelőn legeltetett juhot és tehenet, hanem mindig külön volt szakasztva. A szarvasmarha féleség nem szereti a juh utáni legeltetést, mivel, hogy a váladéka a húgya a vizelete szagosítsa a területet, amit már a szarvasmarha nem tud elfogyasztani.

Ezek az ugarok azért voltak, hogy meg tudják dolgozni az egész határt az emberek. Ezért egy-egy határt mindig felhagytak, egy esztendeig ugarlás után, akkor úgy történt, hogy a következő esztendőben ugyan így a vetésforgókat is biztosították. Voltak olyan határok, ahol kalászos növényt termesztettek, ezek hamarabb letakarítottak és voltak olyan határrészek, ahol kimondottan kapás növényeket termesztettek, amelyek egész késő őszig elhúzódtak.

Ez azért volt így, akkor a járható utak, tehát azok az utak, amelyek betakarodásnak voltak fölhangyva, tehát nem állandó jelleggel kijelölt utak, hanem csak bizonyos szezonomig, szezonomig utak. Azokat ilyenkor fel tudták rendesen szabadítani és nem tettek egymásnak kárt. És ugyanakkor meg volt fékezve a lopás, mert mindenki ugyanabban az időben takarodott abból a határból és nem volt mit mászkáljon azon a zónán, ha nem is volt.”

„Az ugar megművelés- mindig az történt, hogy nyár derekán-úgy augusztus táján- a területeket kezdték felszántani, tehát a pihent földet felszántották, majd hagyták pihenni megint tovább, ez azt a dolgot csinálta, hogy elszaggatták a béparagosodott- béburjánosodott növényeket. Süntök, különböző laboda-félék, amik a legelőbb veszik tudomásul, hogy szabad a föld és belételepednek, burjánmag félék, a leghamarább elszaporodok, majd a füves- egyszikűak, azok dominálják, majd a kétszikűak, a lapis leveles, hogy hívják növények későbbre,

főleg a kultúr növények, a kultúraltabb növények ők a legutolsók, akik behatolnak erre a területre.”

„Mennyi idő szükséges, hogy a felhagyott ugaron megjelenjenek a kétszikűek?”

Legalább két esztendő. Első esztendőben leburjásodik, az lepusztulja magát, mert az nem áttelelő a burján, míg a többi fajta fű, a herefélék például a vadhere vagy a vadlucerna ezeknek kell a két esztendő, míg ők a második esztendőben kapják meg a helyet maguknak.

Zsályák, murkok azoknak mennyi idő kell?

Azok nagyon hamar terjednek, kórós murkot, ezek a növényfajták úgy vannak, hogy a terület, mikor lesóványodik akkor nagyon dominálnak, mivel a többi fajta nem bírja, nem kapja meg a kellő tápértéket, az legyengül, míg a kórósak nagyon jól dominálják. Ezt lehet látni most is a határban, hogy melyik az a zóna, melyik nincs fermentáció, az azt jelenti, hogy a tápanyag bevitel nem elégséges, olyankor a kórók nagyon eluralják.

Hogy lehet ezeket megjavítani?

Csak kaszálással. Minél sűrűbb kaszálással, hogy a magját ne tudja újra hullatni, a magja nem legyen beérve, mert a beért magok azonnal, egyszer lehetőségük van, csapadékot kapnak, abba a helybe sarjzásnak indulnak és ezek is egy évesek, tulajdonképpen. Nem telelők, de a magvaik telelnek. Pár év múlva is élő formát, csíra képesek lesznek. Akármilyen nehéz körülmények között.

Mit jelent a sűrű kaszálás?

A sűrű kaszálás, azt jelenti, tehát, amikor még araszos, a vegetáció zöldjibe van, zöld vegetáció van, akkor már kéne kaszálni. A virágzás közben már kaszálni legyen, a virágzást levágni. Ha elvirágozott kaszálni. Ha ősszel megint azt az időszakot, amikor a sarjzásból még egyszer kihajtott, akkor megint kaszálni. Ezzel lehet megfékezni, hogy ne szaporodjon túlzásban.”

Mikor jó egy kaszáló?

Minél jobb a fűhozama és a fűnek a minősége minél jobb legyen. A három levelűek, a here félék. Meg a csengőfűfélék, amelyek a juhok számára vannak. A virágos takarmány. A kétszikűnek, inkább a tápértéke sokkal magasabb kaszálni, de az egyszikűek is kellenek, mert a kérődző állatnak szüksége van takarmányra, ő nagyobb mennyiségű takarmányt fogyaszt el, míg azt újra kérdőzi és akkor értékesíti tulajdonképpen, bent a bendőben.

Mi történik mikor a kaszálókat fölbagyják?

Ősszel, szeptemberi hónapban, azt hiszem látattok is ilyen cédulát már kitéve, felvilágosítják az embereket, hogy egy bizonyos területet felszabadítanak a marhák számára, mert a marha-regló ilyenkorra legyengül annyira, hogy a tejhozama megcsappan. Ezekre a részekre, amelyek távolabb esnek és tudják azt is, hogy nem fogja senki sem kaszálni, megművelni azokat a területeket, hogy értékesítsék valamennyire megkérik a gazdákat. Mindenesetre mindig egy hosszadalmas párbeszédre van szükség mindenki számára, felkérlik a gazdákat, hogy egy bizonyos területeket adjanak át a csorda-csapásnak, amelyek persze itt a belső kaszálón, legelő-kaszálón történnek most már legelő-kaszálón, kaszálón, ami valamikor boroznás szántó birtok volt. Tehát ezeken történnek, addig legeltetik az állatot rajta, amíg annak értéke van, ez úgy történik, hogy sohasem a juhot hozzák be leghamarabb, mindig a szarvasmarhával mennek egy elő legeltetésre és ahogy szabadulnak be a területek, úgy a juhok is jövögetnek be az erdőről. A nyaralási helyekről jövögetnek be az őszi rövidebb napokra, az esősebb időszakra, közelebb a falvakhoz. Hogy ne legyen terhes abban a járkálás, amivel nagyot veszítenek.

Felbagyott kaszálókról:

Bozótosok. Legelső a nyír, a csigolya fűzek, ezek a dominálók meg a magyaró bokrok, ezek kezdik felölelni, akkor jönnek a savanyúbb helyeken a borsika, amelyik a fenyőnek egy elődje, gyenge területeket kezdi ő benőni. Ezek bébokrosodnak, béerdősödnek, tönkre mennek a kaszáló zónák, ezeknek a kiirtása már pénzt igényel, pénz befektetést igényel és nem tudja hasznosítani, mint tüzelőanyag, mert gyenge minőségű. Nem érdemli meg a fuvar, hogy azt hazahozzák.

burján=lágyszárú növények

borsika= *Juniperus communis*

csengőfű= *Briza media*

kollektív= TSZ